

ÍNDIX

PRÒLEG

Identitats, FLOCEL SABATÉ I CURULL 7

CONFERÈNCIES

De las identidades genealógicas a la identidad individual, HIGINIO MARÍN	25
La identidad de género en la Edad Media: Una cuestión polémica, ANA MARIA S. A. RODRIGUES	43
Baptismal name and self identification in the Early Middle Ages, IGOR FILIPPOV	59
Identité et statut minoritaire dans les traditions légales: deux exemples (XII ^e -XIII ^e siècles), JOHN TOLAN.	99
Deux figures de l'identité andalouse, GABRIEL MARTINEZ-GROS	107
El caso "mozárabe" (siglos IX-XIII) : algunas notas sobre la noción de identidad y su aplicación, CYRILLE AILLET	117
En Provence médiévale : identité juive, identité néophyte, DANIELE IANCU-AGOU	141
Bûter, brea en griene tsiis. Langues et identités au Moyen Age, quelques observations, DICK E. H. DE BOER.	153
Transylvanian identities in the Middle Ages, COSMIN POPA-GORJANU	175
Iglesia, tierra e identidad: Gales, KAREN STÖBER	191
Le città italiane del Centro e del Nord: un'identità territoriale e 'statale' (secoli XV-XVI), GIORGIO CHITTOLINI	207
La costruzione dell'identità cittadina in Italia tra XIII e XV secolo: feste, rituali, simboli, PAOLA VENTRONE	225
Les constituants de l'identité béarnaise, JEAN-PIERRE BARRAQUÉ.	255
La reconquista en la construcción de la identidad nacional: el ejemplo de la historiografía catalana (siglos XVI-XIX), MARTÍN F. RÍOS	271

No hi ha orxata sense xufles. Simbolisme i cerimonial en la creació de les identitats contemporànies, AGUSTÍ COLOMINES 291

DEBATS

Individu, llengua i alteritat 303

Espai, cultura i religió 307

Persones i territori 3

Ciutat i ideologia 333

Identitat, gènere i memòria 349

Programa 355

Fotografies 359

Relació d'inscrits 365

Organització 367

PRÒLEG

IDENTITATS

FLOCEL SABATÉ

DE QUÈ PARLEM QUAN ESMENTEM les identitats? Per què la identitat, en si mateixa, ha esdevingut un objecte gairebé preferent de recerca històrica? Per què la identitat és un dels espills que els historiadors semblen preferir, a hores d'ara, per entrar a l'edat mitjana? El sentit de la història i la capacitat de percaçar la realitat se situen rere aquestes qüestions. En realitat, la recuperació historiogràfica de la perspectiva de les identitats, tal com apreciem en les darreres dècades, té a veure amb l'afany per situar el focus d'estudi en els mecanismes més bàsics i, per això mateix, centrals, de la cohesió social que constitueixen l'objectiu de ciències humanes com la història. És un recorregut que empelta, entorn a la societat, l'evolució de les ciències socials i, de manera concreta per a nosaltres, la historiografia i el quefer en la investigació sobre el període medieval.

1. Identitat i societat

Tots els grups socials s'esforcen per perfilar uns trets distintius que els atorguin una identitat, la qual comportarà tant la distinció respecte d'altres grups com els mecanismes i discursos per exigir una determinada preeminència. Les fórmules de jerarquització són inherents als grups socials, i parteixen dels propis eixos d'identitat. Poder i identitat apareixen així inextricablement propers. En l'elaboració dels referents que han de sostenir les respectives identitats sempre hi té un pes fonamental la memòria. La identitat es justifica en una memòria determinada. La història, com a exercici de recerca de les arrels, sorgeix a manera de plasmació d'una memòria que recull els trets d'una específica identitat. Bernard Guenée, en apreciar la producció historiogràfica del segle XII, marcada per obres com la *Historia regum Britanniae*, la *Historiae Danica* o la *Historia regum Francorum*, és ben contundent: "fueron los historiadores quienes crearon las naciones. No hay nación sin historia nacional".¹

Semblantment succeeix en qualsevol altre grup social, com les diferents dinasties. Pere el Cerimoniós inclou, en el seu discurs d'afermament regi, la reivindicació de la cura evidenciada pels seus avantpassats en el govern dels territoris, on foren generosos en oferir privilegis, equànimes en aplicar justícia i valerosos en defensar el país dels

1. Bernard GUENÉE, *Occidente durante los siglos XIV y XV*. Los Estados, Editorial Labor, Barcelona, 1973, p. 65.

enemics i expandir-lo: “nós podem dir que ls rey(s) d’Arago e ls comtes de Barchinona són estats als lurs sotmeses larchs et liberals et en lus juhís justs et equals et a lurs enamichs cavallers e triumphals”.² Els pobles, igualment, acumulen una específica remembrança en el seu recorregut. El rei Martí, davant les corts de 1406, no sols es confessa “volents seguir la manera antiga e acostumada per nostres predecessors”, sinó que reconeix un recorregut específic al poble que regeix, fornidor d’unes determinades virtuts: “Nós trobam que los catalans en tres coses forts singulars han haüda gran fama per tot lo món: primo, que ab gran llealtat han servit llur senyor; secundo, que ab gran ardiment han treballat per llur valor; tercio, que ab gran liberalitat han mostrada llur honor”.³ Certament, es tracta de llenguatge parlamentari en un context concret en què el monarca ha de negociar el seu espai amb els grups que reivindiquen la seva representativitat,⁴ però no deixa d’evidenciar la inclusió de la percepció col·lectiva, amb les seves arrels i recorregut.

De fet, els orígens i el recorregut il·lustre caracteritzen famílies reials però també, en la seva mesura, els barons: “les Mérovingiens seraiet aïnsi issus de Priam, roi de Troie; plus modestement, bien des familles comtales du xe siècle affirment tirer leur prestige d’un aïeule carolingienne”.⁵ El pas del temps consolida aquestes visions: hom pot entendre, a la sortida del segle XIV, que els Anjou, Bérry i Lusignan tenen el tronc comú com a descendents de la fada Melusina.⁶ Els orígens destacats també ornem el punt de sortida del recorregut comú de viles i ciutats, moltes d’elles evocant Roma⁷ o, per què no?, Troia, referint-se a la tasca protagonitzada per “los Troyanos, que vinieron de Troya en la Gallia Bélgica y atribuyen la origen y fundación de muchas Villas y castillos d’ella a los mismos Troyanos”,⁸ punt de sortida que mena cap a desenvolupar una posició important i significativa en el recorregut històric.⁹ Igualment, els pobles i nacions s’identifiquen per uns orígens comuns, sovint entorn a avantpassats il·lustres, forts o d’alguna manera destacats, a partir dels quals s’endegaria un recorregut específic i singularitzat.¹⁰

2. Josep Maria SANS, *Cort General de Montsó 1382-1384*, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1982, p. 80.

3. Ricard ALBERT; Joan GASSIOT, *Parlaments a les corts catalanes, Els nostres clàssics*, Barcelona, 1928, p. 59, 62.

4. Flocel SABATÉ, “El govern del territori i els bàndols”, Martí I l’Humà, el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1380-1410). L’interregne i el Compromís de Casp (Barcelona, 31 de maig – 4 de juny de 1410), Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, en premsa.

5. Martin AURELL, *La noblesse et Occident (ve-xve siècle)*, Armand Colin/Masson, París, 1996, p. 46.

6. Jean d’ARRAS, *Melusina*, Siruela, Madrid, 1982, p. 8.

7. Arnold ESCH, “L’uso dell’antico nell’ideologia papale, imperiale e comunale”, *Roma antica nel Medioevo. Mito, rappresentazioni, sopravvivenze nella ‘respublica Christiana’ del secoli XI-XIII*. Atti della quattordicesima Settimana internazionale di studio. Mendola 24-28 agosto 1998, Vita e pensiero, Milà, 2001, p. 3-25.

8. Juan Cristóbal CALVETE DE ESTRELLA, *El felicísimo viaje del muy alto y muy poderoso príncipe Don Phelippe, hijo d’el Emperador Don Carlos Quinto Máximo, desde España a sus tierras de la baxa Alemaña*, Martin Nucio, Anvers, 1562, llibre 3, p. 174r.

9. Christian de MÉRINDOL, “Représentations du pouvoir urbain : sceaux, décors monumentaux, bibliothèques d’échevinage”, *La ville au Moyen Âge*, Noël Coulet i Olivier Guyotjeannin, dirs., Éditions du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques, París, 1998, p. 583-584.

10. Flocel SABATÉ, “Els referents històrics de la societat: identitat i memòria”, *L’Edat Mitjana. Món real i espai imaginat*, Flocel Sabaté, dir., Editorial Afers, Catarroja – Barcelona, 2012, p. 22-23.

Aquest empelt entre identitat i memòria aboca a versions coetànies contradictòries d'acord amb la realitat social, com s'aprecia a la Catalunya baixmedieval: el monarca aporta, al seu discurs del poder, el relat de la continuïtat dinàstica en la recepció, de mans carolíngies, de la sobirania sobre el conjunt del país, mentre que els estaments prefereixen veure la continuïtat d'un país format i nombrat per Otger Cataló, que hauria precedit els carolíngis amb els nou barons de la Fama i que, en tot cas, pactarien amb la població autòctona.¹¹ Coetàniament, doncs, conviuen dues versions contraposades sobre els orígens d'un mateix país, les quals, en realitat, alimenten dos discursos identitaris diferents, el lligat a la monarquia i el vinculat als estaments.¹²

De fet, el relat historiat caracteritza totes les apel·lacions identitàries medievals. Fins i tot la religió que regeix la societat és, pròpiament, un relat històric: tot va començar el dia de la Creació i acabarà en la Parusia.¹³ Entremig, en una contínua seriació de fets, s'han desenvolupat els episodis de l'Antic Testament, Déu s'ha encarnat en Jesucrist i ha establert l'Església i aquesta s'ha estès, tot avançant vers el punt final establert.¹⁴ Per això es pot calcular a quina alçada del recorregut es troba circulant el conjunt humà¹⁵ i, per tant, quan falta per al final, és a dir, la fi del món.¹⁶ La religió és història sagrada, i aquesta es perllonga al llarg de tot el camí de la humanitat, és a dir, en la mateixa història: *Deus muta tempora*.¹⁷ Assumida així la percepció històrica del temps des de la conquesta ideològica de l'imperi romà pel Cristianisme,¹⁸ la vida humana es pot explicar com un camí, amb les fites marcades precisament pels exemples històrics precedents —“Christianisme per force se trobe en Evangelis ne Vida de Sants” es diu en el segle XIV¹⁹— i, les quals caracteritzaran tota la societat que pot així ser coneguda com a Cristiandat.²⁰ L'afermament de les societats europees sota aquests trets, des de la convicció que cal plaure a un Déu cristià antropomorfitzat, que s'enuija en cas de

11. Flocel SABATÉ, “La construcción ideológica del nacimiento unitario de Cataluña”, *Castilla y el mundo feudal. Homenaje al profesor Julio Valdeón, María Isabel del Val y Pascual Martínez Sopena*, dirs., Junta de Castilla y León – Universidad de Valladolid, Valladolid, 2009, vol. I, p. 103-106.

12. Flocel SABATÉ, “El poder soberano en la Cataluña bajomedieval: definición y ruptura”, *Coups d’État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, François Foronda, Jean-Philippe Genet i José Manuel Nieto Soria, eds., Casa de Velázquez, Madrid, 2005, p. 498-515.

13. Paul de SURGY, *Las grandes etapas del misterio de salvación*, Editorial Nova Terra, Barcelona, 1973, p. 21-225.

14. Gian Luca POTESTÀ, *El tiempo del Apocalipsis. Vida de Joaquín de Fiore*, Editorial Trotta, Madrid, 2004, p. 129-135.

15. Karl LÖWITZ, *El sentido de la historia*, Aguilar, Madrid, 1968, p. 207-227.

16. Marjorie REEVES, “Pauta y propósito en la historia: los periodos de la baja Edad Media y el Renacimiento”, *La teoría del Apocalipsis y los fines del mundo*, Malcolm BULL (comp.), Fondo de Cultura Económica, México, 1998, p. 109-132.

17. Jean FLORI, *Croisade et chevalerie. xie-xiie siècles*, De Boeck & Larcier, Paris – Brussel-les, 1998, p. 73.

18. Raúl GONZÁLEZ SALINERO, “La idea de ‘Romanitas’ en el pensamiento histórico-político de Prudencio”, *Toga y daga. Teoría de la praxis de la política en Roma*, Gonzalo Bravo i Raúl González, dirs. Editorial Signifer, Madrid, 2010, p. 350.

19. *Arxiu de la Corona d’Aragó*, reg. 2052, fl. 29v (ed.: Jaume RIERA, *Els poders públics i les sinagogues, segles XIII-XV*, Patronat Call de Girona, Girona, 2006, p. 545).

20. Luis Adao DA FONSECA, *La Cristiandad Medieval*, Ediciones Universidad de Navarra, 1984.

tolerar els seus enemics,²¹ mena a les greus dificultats de convivència amb les minories religioses que caracteritzen la baixa edat mitjana,²² quan Vicent Ferrer recomana apartar jueus i musulmans per evitar “la ira de Déu (...) car no havem majors enemics”.²³

La identitat, doncs, comporta l’oposició a l’alteritat. Tanmateix, ha de ser una alteritat en el mateix nivell, perquè les identitats es combinen, talment com cercles concèntrics. La societat baixmedieval ho evidencia: a dins de la ciutat els “amics i parenti” defineixen a totes les viles i ciutats, un cercle d’identitat i solidaritat entorn dels membres dels propis bàndols, els quals s’identifiquen i ajuden enfrontant-se contra altres veïns membres d’uns altres bàndols;²⁴ tanmateix, tots els membres dels bàndols s’identifiquen com a membres de la mateixa vila o ciutat, i com a tals s’ajudaran i actuaran solidàriament contra les poblacions veïnes;²⁵ compartir una mateixa jurisdicció hi afegeix un grau més, en acudir conjuntament a les crides del senyor, el llinatge del qual s’invoca en actuar solidàriament;²⁶ i en un cercle superior es consoliden, en el segle XIII, les solidaritats nacionals, que els monarques tractaran d’arraulir entorn seu:²⁷ Ramon Muntaner explica que el 1285, arran de la invasió francesa, la població reaccionarà amb solidaritats específiques només pel fet d’haver nascut, respectivament, a Catalunya o a França,²⁸ uns i altres, però, comparteixen la Cristiandat, i reaccionaran conjuntament contra els enemics de la fe.²⁹

En tots els casos, la identitat ha comportat un exercici de solidaritat entre els que participen d’un mateix grup. Alhora, més enllà de compartir un discurs invocador d’origens i passat comú, en cada cas la identitat s’ha anat reforçant entorn d’un seguit d’elements concrets, sovint de caire cultural. Eiximenis, per exemple, adverteix que les nacions es distingeixen en aspectes com la forma de menjar: “catalans són comunament contents de menjar dues vegades lo dia, mas les altres nacions no hi tenen cap ne centener, ans n’hi ha qui de nit se lleven a menjar, així com alemanys, e altres beuen sens manera, axí com los franceses”.³⁰ La identitat, doncs, suma característiques diverses segons el nivell en què ens situem: la llengua és un element de cohesió i discriminació en les

21. Flocel SABATÉ, “L’ordenament municipal de la relació amb els jueus a la Catalunya baixmedieval”, *Cristianos y judíos en contacto en la Edad Media: polémica, conversión, dinero y convivencia*, Editorial Milenio, Lleida, 2009, p. 733-804.

22. Ana ECHEVARRIA, *The Fortress of Faith. The Attitude towards Muslims in Fifteenth Century Spain*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 1999, p. 210.

23. Vicent FERRER, *Sermons*, ed. Gret Schib, Editorial Barcino, Barcelona, 1975, p. 13-14.

24. Flocel SABATÉ, “Les factions dans la vie urbaine de Catalogne du XIVe siècle”, *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Âge*, Philippe Sénac, ed., Presses Universitaires de Perpignan, Perpinyà, 1995, p. 339-365.

25. Flocel SABATÉ, *El sometent a la Catalunya medieval*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2007, p. 27-109.

26. Flocel SABATÉ, “Orden y desorden. La violencia en la cotidianidad bajomedieval catalana”, *Aragón en la Edad Media, 14-15* (Saragossa, 1999), p. 1400-1402.

27. Léopold GENICOT, *Europa en el siglo XIII*, Editorial Labor, Barcelona, 1976, p. 93-94.

28. Ramon MUNTANER, *Crònica*, cap. CXXII (Les quatre grans cròniques, ed. Ferran Soldevila, Editorial Selecta, Barcelona, 1982, p. 779).

29. Emilio MITRE, *Iglesia, herejía y vida política en Europa medieval*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2007, p. 159-160.

30. Francesc EIXIMENIS, *Terç del Crestià*, cap. CCCLXXII (Francesc EIXIMENIS, *Lo Crestià*, Albert Hauf, Edicions 62 i La Caixa, Barcelona, 1983, p. 148).

identitats rere la consideració de nació, terme amb el qual s'identifica.³¹ A més, es van sumant diferents destreses adquirides amb naturalitat d'acord amb les característiques de cadascun dels nivells d'identitat, com els esmentats comportaments a la taula. Tot plegat posa en evidència la identitat, facilitant que sigui clarament percebuda des de l'exterior, fins i tot amb major evidència que pels qui la conviuen internament.³²

A partir de la consciència d'identitat, aquesta és assumida, reivindicada i, consegüentment, ostentada. És un indicatiu de vigor en un context sempre competitiu, com fan les viles i ciutats baixmedievales, preocupades per consignar els respectius signes, palesant així la pròpia identitat al costat del possessor de la jurisdicció, per exemple, en alternar els escuts locals i els reials en cerimònies com els funerals regis,³³ o en fer constar ambdós senyals en indrets tan significatius com les forques.³⁴ Certament, la col·lectivitat urbana ostenta d'aquesta manera el seu vigor i la seva força de forma unitària, remarcant una pretesa unitat, com una sola persona jurídica: "là où le sceau de personne noble ou ecclésiastique marque statut social et officiel, le sceau de ville démarque une individualité".³⁵

D'acord amb la teleologia imperant en el pensament medieval, les identitats estan dotades d'unes característiques i d'una finalitat.³⁶ Certament, es mira de glorificar el present a través d'invocacions a passats mitificats i a relacions religioses, tal com ostenten representacions artístiques de diferent mena,³⁷ però aquesta línia apunta cap a una destinació específica, encriptada en la finalitat inherent a cada cosa. Francesc Eiximenis exposa una profecia que evidencia una continuïtat amb el context místic de Rocatallada,³⁸ de la que s'haurà de disculpar en ofendre la corona,³⁹ segons la qual sols la monarquia francesa sobreviurà en un futur pròxim de justícia popular dominada per les comunes.⁴⁰ Les profecies, doncs, poden vaticinar destinacions específiques que Déu ja ha triat no sols per a personatges específics,⁴¹ sinó també, encara que sigui pel fet

31. Flocel SABATÉ, *El territori de la Catalunya Medieval*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1997, p. 352-365.

32. Flocel SABATÉ, "L'idéal politique et la nation catalane : la terre, le roi et le mythe des origines (1149-1640)", *Les vecteurs de l'idéal. Le pouvoir symbolique entre Moyen Âge et Renaissance. La légitimité implicite II*, École française de Rome, Roma, en premsa.

33. Flocel SABATÉ, *Cerimònies fúnebres i poder municipal a la Catalunya baixmedieval*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2003, p. 25-29.

34. Flocel SABATÉ, "La pena de muerte en la Catalunya bajomedieval", *Clío & Crimen*, 4 (Durango, 2007), p. 130-131.

35. Brigitte Miriam BEDOS-REZAK, "Du modèle à l'image : les signes de l'identité urbaine au Moyen Âge", *Le verbe, l'image et les représentations de la société urbaine au Moyen Âge*, Garant, Anvers – Apeldoorn, 2002, p. 205.

36. Flocel SABATÉ, *Vivir y sentir en la Edad Media. El mundo visto con ojos medievales*, Anaya, Madrid, 2011, p. 41-52.

37. Fabienne JOUBERT, "Images de la ville dans la tapisserie médiévale", *Le verbe, l'image et les représentations de la société urbaine au Moyen Âge*, Garant, Anvers – Apeldoorn, 2002, p. 75-85.

38. Marcelino MENÉNDEZ PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1998, vol. I, p. 525; Albert G. HAUF, *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*, Institut de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València – Barcelona, 1990, p. 75.

39. Robert LERNER, "Eiximenis i la tradició profètica", *Llengua i literatura*, 17 (Barcelona, 2006), p. 14-22.

40. Eulàlia DURAN, "Patriotisme i mil·lenarisme al segle XVI", *Recerques*, 32 (Barcelona, 1995), p. 14-18.

41. Adeline RUCQUOI, "Mesianismo y milenarismo en la España medieval", *Medievalismo*, 6 (Madrid, 1996), p. 30-31.

de ser guiats per aquests prínceps,⁴² per a col·lectivitats i grups concrets, tal com es reitera en el pas del segle xv al xvi.⁴³ No deixa de ser una mostra del pes en la història de Déu que remarcarà Bossuet en ple segle xvii.⁴⁴

Si hom pot imaginar-hi aquests avals, és comprensible que coetàniament les diferents identitats es tractin de blindar mitjançant adients discursos justificatius que enllacin tots els fils conductors de la identitat, des d'un destacat origen a una important missió en la vida. Així ho desenvolupen sectors socials tan diferents com llinatges baronials o burgesos,⁴⁵ ordes eclesiàstiques⁴⁶ o reclams religiosos.⁴⁷ Amb facilitat, el desig d'afermar el discurs justificatiu va més enllà de la veracitat històrica, cosa que explica les nombroses falsificacions, en els segles xvi i xvii, adreçades a consolidar i justificar des d'identitats religioses a puixances urbanes.⁴⁸ Les correccions, que des dels mateixos segles xvii i xviii menen a enfortir el rigor historiogràfic amb què referir-se al passat,⁴⁹ condueixen vers un nou context ideològic però no pas a superar el marc de les referències en les quals identificar-se, més enllà de cercar les considerades ben fonamentades i criticar les que no assoleixen aquest estadi.⁵⁰

Hom podrà ara dir, amb Immanuel Kant, que "no es posible construir una historia humana con arreglo a plan" i que, en tot cas, cal tenir present que "la libertad de la voluntad, sus manifestaciones fenoménicas, las acciones humanas, se hallan determinadas, lo mismo que los demás fenómenos naturales, por las leyes generales de la Naturaleza".⁵¹ El mateix Kant ens força a veure la realitat no des de l'objecte sinó des del subjecte, cosa que mena a un idealisme que comporta la confiança en la perfectibilitat humana i que, pròpiament, il·lumina una nova visió social.⁵² A aquesta encara cal afegir la seguretat en el progrés que conceptualitzarà Condorcet⁵³ i resseguir com l'idealisme impregna la

42. Paola GUERRINI, *Propaganda politica e profezie figurate nel tardo medioevo*, Liguori Editore, Nàpols, 1997, p. 42-43.

43. Flocel SABATÉ, *Fin del mundo y Nuevo Mundo*, Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, 2011, p. 30-31.

44. BOSSUET, *Oraisons funèbres*, Librairie Hachette, París, 1929, p. 74-75.

45. Josep FERNÁNDEZ TRABAL, *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona 1267-1533*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995, p. 33-34.

46. Flocel SABATÉ, "los premostratenses: creación de la orden e inicial expansión ibérica", *Entre el claustro y el mundo. Canónigos regulares y monjes premostratenses en la Edad Media*, Fundación Santa María la Real, Aguilar de Campoo, 2009, p. 130.

47. Jaume RIERA, "La doble falsificació de la portadella d'un incunable (Hain 12433)", *Revista de Llibreria Antiquària*, 10 (1985), p. 1-2.

48. Julio CARO BAROJA, *Las falsificaciones de la historia (en relación con la de España)*, Seix Barral, Barcelona, 1992, p. 191.

49. Arnaldo MOMIGLIANO, *Ensayos de historiografía antigua y moderna*, Fondo de Cultura Económica, México, 1975, p. 234-247.

50. Donald R. KELLEY, *Versions of History from Antiquity to the Enlightenment*, Yale University Press, New Haven - Londres, 1991, p. 440-474.

51. Immanuel KANT, *Filosofía de la historia*, Fondo de Cultura Económica, México, 2009, p. 41, 39.

52. Manuel BENAVIDES, *Filosofía de la Historia*, Editorial Síntesis, Madrid, 1994, p. 294-314.

53. J. B. BURY, *The Idea of Progress*, Echo Library, Fairford, 2010, p. 117-124.

visió de la societat a partir de Hegel: “un pueblo existe auténticamente solo cuando lleva el Espíritu en su entraña, cuando tiene algo que hacer en la Historia Universal”,⁵⁴ i en aquesta finalitat la globalitat pot trepitjar els ens petits, sota la mateixa justificació del curs de la història, tal com es permet als seus líders, els quals “deben pisotear necesariamente más de una flor inocente y destruir en su camino muchas cosas”.⁵⁵

Significativament, les identitats que se cerquen, fomenten i justifiquen en el segle XIX, i si més no, en els dos primers terços del XX, són sobretot col·lectives: la redescoberta de la nació cultural⁵⁶ s’infon d’una realitat social i política⁵⁷ amb formulacions tan contundents com el Manifest Destiny estatunidenc⁵⁸ i les reivindicatives —i combatives— realitats nacionals que s’endinsen a l’Europa de ben entrat el segle XX,⁵⁹ a partir de donar cobertura racional a un bagatge emocional i, per tant, irracional.⁶⁰ Les identitats nacionals i regionals entraran en conflicte sobre diversos territoris europeus, confrontant discursos dialèctics entorn a específiques denominacions.⁶¹ Alhora, les invocacions de classe social promouen entitats polítiques on la identitat s’obtidria en un pretès internacionalisme arraulit en la pròpia adscripció col·lectiva de classe,⁶² bé que les dificultats en la pràctica⁶³ remetien a la vivència d’un empelt de les invocacions socialistes amb les fórmules nacionalistes —national-communisme en dirà Anne-Marie Thiesse.⁶⁴ En qualsevol cas, l’escenari continua mostrant el predomini de les identitats socials preferentment col·lectives. En concordança, des d’un punt de vista historiogràfic, durant els dos primers terços del segle XX es podrà veure “el predominio de las colectividades sobre las individualidades”,⁶⁵ tant en les pretensions de copsar morfologies

54. José FERRATER MORA, *Cuatro visiones de la Historia Universal*, Alianza Editorial, Madrid, 1982, p. 99.

55. Georg W. Friedrich HEGEL, *Filosofía de la Historia*, Editorial Claridad, Buenos Aires, 2008, p. 35.

56. Adriana RODRÍGUEZ BARRAZA, *Identidad lingüística y nación cultural* en J. G. Herder, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, Madrid, 2008, p. 95-156.

57. Adrian HASTINGS, *The Construction of Nationhood. Ethnicity, Religion and Nationalism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, p. 1-34.

58. William H. GOETZMANN, *New Lands, New Men. America and the Second Great Age of Discovery*, Viking Peguin, Nova York, 1986, p. 331-342.

59. Eric HOBBSBAWM, *Nations et nationalisme depuis 1780*, Éditions Gallimard, París, 2002, p. 189-241.

60. Michael JEISMANN, “Nation, Identity and Enmity”; *What is a Nation?. Europe 1789-1914*, Timothy Baycroft, Mark Hewitson, eds., Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 17- 27.

61. Luís CASTELLS, “Liberales, fueros e identidades en el País Vasco (1850-1919)”, *El País Vasco y España: Identidades, Nacionalismos y Estado (siglos XIX y XX)*, Luis Castells i Fernando Molina (eds.), Universidad del País Vasco, Bilbao, 2007, p. 115-161.

62. Régis MEYRAN, *Le mythe de l’identité nationale*, Berg International Éditeurs, París, 2009, p. 107-129.

63. L’anàlisi de Francisco Arbell sobre la societat soviètica el 1976 era contundent i premonitòria: “nos encontramos así ante una sociedad en la que desaparece la moral socialista en las masas y esto no tiene más que un significado: una solapada derrota de las clases populares en la permanente lucha de clases” (Francisco ARBELL, *Los colosos socialistas*, Editorial Planeta – Editora Nacional, Barcelona, 1976, p. 91).

64. Anne-Marie THIESSE, *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XIXe siècle*, p. 277-284.

65. Jaume AURELL, *La escritura de la memoria. De los positivismos a los postmodernismos*, Publicacions de la Universitat de València, València, 2005, p. 80.

cícliques o regulars,⁶⁶ com en elaboracions a la recerca de l'objectivitat mitjançant mètodes materialistes,⁶⁷ mecanicistes⁶⁸ o estructuralistes.⁶⁹

En la pràctica, la plasmació d'aquests plantejaments com a projectes d'articulació de la humanitat ha ignorat l'individu fins a extrems de gran contundència: rere ideologies totalitàries que invocaven la persecució de l'alt ideal social, com el nazisme, el feixisme i el comunisme, restava un nombre enorme d'identitats personals no sols menystingudes sinó aniquilades físicament, de manera cruel i massiva,⁷⁰ en no poder acceptar l'alteritat en les seves diferents accepcions.⁷¹

A mesura que es constata aquesta greu incapacitat d'acceptació de l'alteritat, hom s'ha anat demanant si les identitats fomentades, en la seva visió global, haurien d'haver-se compensat mitjançant una atenció major vers les identitats dels éssers humans coetanis, cadascun imbuït d'un determinat codi de valors i, per tant, participi també d'una específica identitat a tenir en compte.

2. Identitat i ciències socials

En 1937 Roger E. Lacombe, apreciant la coetània puixança de feixismes i de socialismes reals, comenta: "qui se souvient de l'histoire pourrait ne pas désespérer. Il suffirait que la pensée personnelle survive en quelques esprits, il suffirait même qu'elle reste enfermée en quelques livres, échappés aux bûchers des dictatures, pour qu'en un lointain avenir une renaissance soit possible".⁷² Mig segle després d'aquesta contraposició entre un ordre global dictat i un pensament individual lliure, Àngel Castiñeira plantejava obertament "la reconstrucció del subjecte".⁷³

En una breu nota publicada a la premsa el 1961 titulada "Survoltage", Robert Escarpit explicava que la vida s'havia accelerat: "La catastrophe? C'est-à-dire, le survoltage des circuits d'information, le dépassement des limites de sécurité au-delà desquelles l'esprit éclate sous la pression de l'événement et où, comme celle de l'Ulysses de Giraudoux, notre vie devient d'un tissu si serré que nous n'avons plus le temps de

66. Josep FONTANA, *La historia*, Salvat editores, Barcelona, 1974, p. 66-72.

67. Marta HARNECKER, *Los conceptos elementales del materialismo histórico, Siglo XXI de España Editores*, Madrid, 1978.

68. José María BERMUDO, *La expansión del paradigma mecanicista y el desarrollo desigual y combinado de las ciencias*, Ediciones de la Universidad de Barcelona, Barcelona, 1976, p. 5-20.

69. Claude LEVI-STRAUSS, *Las estructuras elementales del parentesco*, Paidós, Barcelona, 1998.

70. Ilya EHRENBURG, Vassili GROSSMAN, *Le livre noir. Textes et témoignages*, Actes Sud, Arles, 1995; Stéphane COURTOIS, Nicolas WERTH, Jean-Louis PANNÉ, Andrzej PACZKOWSKI, Karel BARTOSEK, Jean-Lois MARGOLIN, *Le livre noir du communisme. Crimes, terreur et répression*, Éditions Robert Laffont, París, 1997; Daniel BLATMAN, *Les marches de la mort. La dernière étape du génocide nazi, été 1944 – printemps 1945*, Fayard, París, 2009; Matias CARP, *Cartea neagra. Le livre noir de la destruction des Juifs de Roumanie. 1940-1944*, Éditions Denoël, París, 2009.

71. Flocel SABATÉ, "Reflexiones de conjunto sobre los heterodoxos", *Las figuras del desorden. Heterodoxos, proscritos y marginados*, Santiago Castillo i Pedro Oliver, coords., Siglo XXI de España Editores – Asociación de Historia Social, Madrid, 2006, p. 111-115.

72. Roger E. LACOMBE, *Déclin de l'individualisme*, Éditions Denoël, París, 1937, p. 296.

73. Àngel CASTIÑEIRA, *Àmbits de la Postmodernitat (àmbits de la reconstrucció del subjecte)*, Columna, Barcelona, 1986, p. 103-136.

la vivre".⁷⁴ Ja uns anys abans Daniel Halévy havia publicat unes petites reflexions sota el títol *Essai sur l'accélération de l'histoire*.⁷⁵ En realitat, ambdós autors reflecteixen l'increment dels intercanvis i de la relació que està empentint el món i obrint-lo, alhora, a noves tecnologies que encara accentuaran la mescla d'idees i la barreja de població, portant-lo al que, a la sortida de la centúria, serà definit com Societat de la informació basada en una veritable sociedad red.⁷⁶

Quan el sociòleg Manuel Castells reflexiona sobre aquest nou món, clarament globalitzat, després d'afermar-se en l'etiquetatge com a societat xarxa, entén que en el nou escenari de l'era de la informació els vectors de l'economia, la societat i la cultura s'entremesclen en un específic punt de trobada: el poder de la identitat.⁷⁷ Certament, l'escenari d'un món globalitzat ha apropiat realitats humanes i socials ben diverses, que es veuen ara forçades a interrelacionar-se i establir nous vincles en tots els aspectes (econòmic, cultural, lingüístic, etc.),⁷⁸ abocant a uns escenaris incerts on, al cap i a la fi, entra en joc la noció d'identitat: de la qual es procedeix, a la que es va, a la que hom es pot pretendre aferrar, o la que pot sorgir com a nou referent, sigui individual o global, que en qualsevol cas afectarà les persones⁷⁹ i forçarà un nou escenari social.⁸⁰

El desballestament i la minimització dels controls estatals sobre els mercats facilita que la globalització coadjuvi a la dinàmica que concentra el poder econòmic, de caire global, en mans d'uns pocs,⁸¹ que es poden situar no sols al marge sinó condicionant les estructures de govern que afecten, ara, tot el món.⁸² Alhora que es constaten aquestes dinàmiques, hom pot saludar també el nou escenari com una oportunitat per avançar vers societats més plurals i comunicatives, a partir de tractar d'interrelacionar les respectives singularitats i mitjançant realitats, forces i capacitats ben diferents. En aquest context, hi ha qui tem que els vells referents ideològics, com les nacions, siguin incapaces de mantenir la seva identitat,⁸³ tot i que reben un fort impuls institucional des de l'interès populista que, a França, ha menat, fins i tot, a crear un específic *Ministère de l'Immigration et de l'Identité Nationale*.⁸⁴ Però també hi ha qui, a l'altre costat, tem que siguin les identitats menors les amenaçades per un determinat ús de la globalitat.⁸⁵ I també es pot entendre que les identitats avancin vers una ciutadania multicultural,⁸⁶

74. Robert ESCARPIT, "Survoltage", *Le Monde*, 18 d'abril de 1961, p. 1.

75. Daniel HALÉVY, *Essai sur l'accélération de l'histoire*, Éditions Self, 1948.

76. Manuel CASTELLS, *La era de la información*. 1. *La sociedad red*, Alianza Editorial, Madrid, 2000.

77. Manuel CASTELLS, *La era de la información*. 2. *El poder de la identidad*, Alianza Editorial, Madrid, 2000.

78. Vinay BHARGAVA, ed., *Global Issues for Global Citizens*, The World Bank, Washington, 2006.

79. Zygmunt BAUMAN, *Dentro la globalizzazione. Le conseguenze sulle persone*, Editori Laterza, Bari, 2006.

80. Luciano GALLINO, *Globalizzazione e disuguaglianze*, Editori Laterza, Bari, 2005.

81. José V. SEVILLA, *El declive de la socialdemocracia*, RBA, Barcelona, 2011, p. 233-464.

82. Naomi KLEIN, *The Shock Doctrine. The Rise of Disaster Capitalism*, Picador, Nova York, 2007.

83. Jean-Pierre RIOUX, *La France perd la mémoire. Comment un pays démissionne de son histoire*, Perrin, París, 2006.

84. Gérard NOIRIEL, *À quoi sert l'identité 'nationale'*, Agone, Marsella, 2007, p. 115-148.

85. Susan GEORGE, *Nous, peuples d'Europe*, Librairie Arthème Fayard, París, 2005, p. 27-76.

86. Will KYMLICKA, *Ciudadanía multicultural. Una teoría liberal de los derechos de las minorías*, Paidós, Barcelona, 1996, p. 239-267.

obligant a un veritable replantejament dels referents nacionals, ètnics i religiosos,⁸⁷ podent arribar a parlar d'una anhelada convivència en la superdiversitat⁸⁸ i a exigir reformes quan la globalització implica apropar el zenit i el nadir de les realitats socials dins d'un mateix món.⁸⁹

En qualsevol cas, les identitats han esdevingut objecte central de la recerca social, a partir del repte que planteja la realitat: la identidad en sociedades plurales, per dir-ho en els mots d'una reflexió col·lectiva recent.⁹⁰ Ve a ser, doncs, un terme polièdric i divers, aplicable a diferents àmbits, bé que sempre rere la pretensió de percaçar els trets mitjançant els quals els membres d'un determinat grup s'identifiquen entre ells per tal d'adoptar, més o menys conscientment, unes característiques comunes que els singularitzin respecte d'altres col·lectius, entre els que hauran d'encaixar-se en diferents nivells. Esdevé així un prisma adient per a la descripció de la societat i per a la recerca entorn dels seus components. En assolir aquest punt d'anàlisi social, es concorda amb les vies recorregudes per les diferents branques d'estudi de les societats, com la història, la qual, precisament, hi ha arribat després de recórrer un camí particular, especialment al llarg del segle xx.

3. Identitat i historiografia

El curs historiogràfic, atent a la globalitat de la societat tant arran de l'axioma de l'objectivitat com per pretendre percaçar el veritable sentit de la circulació del temps, ha portat, certament, a plantejar-se si els individus anònims que han transitat els espais historiatats han rebut el tracte adient: "contre l'implacable accumulation braudélienne des cimetières, la biographie de la nation se saisit de ces lueurs arrachées aux ténèbres: suicides exemplaires, martyres, exécutions, assassinats, holocaustes. Mais, à des fins narratives, il nous faut, à la fois, garder en mémoire et oublier ces lueurs tremblotantes comme 'nos morts'".⁹¹

Hom pot qüestionar el recorregut de la Història, potser més abocat vers el nihilisme que no pas vers la consecució de la utopia, com reflexiona Ernst Bloch.⁹² Fins i tot, hom pot dubtar, amb Karl Popper, de la mateixa funció de l'historiador i de la seva capacitat per copsar la realitat.⁹³ La defallença dels sistemes explicatius materialistes, en

87. Gerd BAUMANN, *El enigma multicultural. Un replanteamiento de las identidades nacionales, étnicas y religiosas*, Paidós, Barcelona, 1999.

88. Steven VERTOVEC, "The Emergence of Super-diversity in Britain", *Researching Asylum in London*, <www.researchasylum.org.uk/?lid=154>.

89. Partha CHATTERJEE, *La nación en tiempo heterogéneo y otros estudios subalternos*, Siglo XXI Editores Argentina, Buenos Aires, 2008.

90. Diego BERMEJO (ed.), *La identidad en sociedades plurales*, Anthropos Editorial – Universidad de la Rioja, Rubí – Logroño, 2011.

91. Benedict ANDESSON, *L'imaginaire national. Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, La Découverte, París, 2002, p. 206.

92. José María GARCÍA GÓMEZ-HERAS, "Un nuevo nombre para Dios: Utopía", *Anthropos*, 146-147 (Barcelona, juliol-agost, 1993), p. 92.

93. Karl R. POPPER, *El coneixement objectiu*, Edicions 62, Barcelona, 1985, 1972, p. 304.

la penúltima dècada del segle xx, evidenciaria el fracàs d'una història que, en la seva pretensió científica, havia tractat d'explicar i compendiar en unes fases concretes tot el curs del recorregut de les societats. Semblava el fracàs del quefer històric: "perseguir el conocimiento científico de la historia se había convertido en un objetivo tan inútil como poco deseable: la ciencia era la expresión del ideal del dominio en el plano del conocimiento, y la historia, antaño definida como nuevo continente, se había hundido, cual una nueva Atlántida, en las aguas del presente"⁹⁴

Tanmateix, al llarg del darrer terç del segle xx ja estaven essent explorats viarany nous, sigui a partir del racionalisme crític que permet replantejar la capacitat en apropar el raonament a la realitat;⁹⁵ de la nova perspectiva oberta per Foucault prenent el recorregut històric com a marc on el poder construirà la realitat,⁹⁶ generant unes específiques i vinculants història, arqueologia i genealogia dels diferents vessants de la societat;⁹⁷ de la deconstrucció de la realitat percebuda,⁹⁸ a fi de poder recompondre els processos de legitimació, validació i jerarquització,⁹⁹ o, com a corollari, de malfiar del text, copsar la seva dimensió social¹⁰⁰ i passar a analitzar "the past as a text".¹⁰¹

Ahora, el relat i tota mena de petges provinents dels protagonistes anònims del recorregut històric són creixentment interpretats com a dotats de prou significació com per anar-se incorporant en l'anàlisi històrica. Hi contribueixen poderosament els avenços en la història oral, el desenvolupament de la història de gènere i la creixent atenció vers la història quotidiana.¹⁰² Hom hi ha temut veure el pas d'una pretesa història global a una història de les engrunes,¹⁰³ amb la corresponent incapacitat per a copsar grans fites de la humanitat, abocant la disciplina a l'aportació, més o menys cortesana, d'una suma d'anècdotes.¹⁰⁴ Tanmateix, la veritable importància de tots els components de la realitat es mesurarà d'acord al grau amb què s'integren a l'interior dels éssers de cada societat, és a dir, com van essent integrats en el codi de valors que justifica el seu comportament i el seu capteniment en el món, i això és el que es reflecteix en cadascuna de les petites coses que envolten les creences i la vida diària de l'ésser humà. Per

94. Manuel CRUZ, "Imposible futuro (un ejercicio de la filosofía de la historia)", *La filosofía hoy*, Javier Muguerza, Pedro Cerezo, eds., Crítica, Barcelona, 2000, p. 333.

95. Andreu MARQUÉS, *Coneixement i decisió. Els fonaments del racionalisme crític*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1996, p. 203.

96. Miguel MOREY, *Lectura de Foucault*, Taurus, Madrid, 1983, p. 231-318.

97. Jan GOLDSTEIN, ed., *Foucault and the writing of History*, Blackwell, Cambridge (Mass.), 1994.

98. Patricio PEÑALVER, "Movimientos de deconstrucción, pensamientos de la diferencia", *La filosofía hoy*, Javier MUGUERZA, Pedro CERZO (eds.), Crítica, Barcelona, 2000, p. 201-212.

99. Cristina DE PERETTI, *Jacques Derrida: texto y deconstrucción*, Anthropos, Barcelona, 1989, p. 55-104.

100. Marina S. BROWNLEE, Kevin BROWNLEE, Stephen G. NICHOLS, *The New Medievalism*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – Londres, 1991.

101. Gabrielle M. SPIEGEL, *The Past and Text. The Theory and Practice of Medieval Historiography*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – Londres, 1999.

102. Flocel SABATÉ, "Els referents històrics de la societat: identitat i memòria", *L'Edat Mitjana. Món real i espai imaginat*, Flocel Sabaté, dir., Editorial Afers, Catarroja – Barcelona, 2012, p. 29-31.

103. François DOSSE, *L'histoire en miettes. Des "Annales" à la "nouvelle histoire"*, La Découverte, París, 1987.

104. Lluís ROURE, Josep FONTANA, Ricardo GARCÍA CÁRCEL, Carlos MARTÍNEZ SHAW, Josep Maria SALRACH, "La Història de les Mentalitats. Una polèmica oberta", *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, 2 (Bellaterra, 1985), p. 33-34.

tant, tot esdevé objecte d'anàlisi històrica, fins i tot els detalls quotidians: que aquesta indagació no sigui tafaneria sinó una eina vàlida per conèixer la història depèn, solament, de l'objectiu pretès i, sobretot, d'aplicar l'adient mètode d'anàlisi científica.¹⁰⁵ Aquestes noves dimensions d'exploració no deixen de concordar amb la creixent valoració de les experiències personals i dels sentiments —en general dolorosos— amb què cada ésser humà ha viscut la història, experiència que permet identificar aquesta, obertament, com un trauma.¹⁰⁶

D'aquesta manera, l'historiador s'ha trobat, en el seu quefer, amb una diversa gamma d'identitats, elements de diferent escala i continguts, però que, en qualsevol cas, assenyalen la posició realment ocupada pels subjectes d'anàlisi històrica. Així, es pot parlar del "descobriments" per part dels historiadors de les múltiples formes d'agrupació —que no poden ser classificades segons un ordre de perfecció creixent— de què s'han dotat la humanitat al llarg dels segles, com també dels diversos sistemes simbòlics que defineixen una identitat diferenciada (nacional o de gènere, per exemple) com una 'construcció cultural' sotmesa a variacions segons l'espai i el temps".¹⁰⁷

Desentrellar què niua sota la teoria i aplicació de la identitat esdevé una tasca bàsica, innovadora i, per això mateix, fructífera.¹⁰⁸ Convertint la identitat en objecte de la recerca, l'historiador situa el seu treball en un pern bàsic de l'articulació social, obligat a analitzar l'ésser humà en la seva veritable posició social. Per això, la identitat esdevé un prisma que aporta les claus dels diferents desllorigadors de l'articulació social, perquè el desenvolupament d'una identitat comporta, si més no, una adient axiologia, una comunitat d'acció, un grup de solidaritat, un discurs d'unitat i d'alteritat, una memòria col·lectiva compartida, una ideologia justificativa, una jerarquització del poder, un àmbit espacial, uns codis de representació i un marc de relacions internes i externes.

En conseqüència, a través de la identitat assumida com a vehicle d'estudi de l'edat mitjana, hom ha pogut recentment indagar, per exemple, en la relació entre religiositat i ideal urbà a través dels més variats aspectes;¹⁰⁹ en els eixos d'articulació de la societat urbana;¹¹⁰ en la funció del culte als sants dins la cohesió social i, corresponentment, arran del rebuig de l'alteritat,¹¹¹ en l'obtenció de valors d'integració social a través de les creences i els relats que es van situant en la base de la consciència compartida

105. Flocel SABATÉ, "La vida quotidiana medieval: qüestió de perspectiva i empatia", *Balma*, 6 (Barcelona, 1996), p. 29-38.

106. Dominick LACAPRA, *Writing History, Writing Trauma*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – Londres, 2001.

107. Agustí COLOMINES i Vicent S. OLMOS, "La pluralitat de la història. Concepcions teòriques i praxis historiogràfiques", *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals*, Agustí Colomines, Vicent S. Olmos, eds., editorial Afers, Catarroja – Barcelona, 1998, p. 59.

108. Peter J. BURKE – Jan E. STETS, *Identity Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

109. Giancarlo ANDENNA, ed., *Religiosità e civiltà. Identità delle forme religiose (secoli X-XIV)*. Atti del Convegno Internazionale (Brescia, 9-11 settembre 2009), Vita e Pensiero, Milà, 2011.

110. Juan Antonio BARRIO (dir.), "Dossier Monográfico: Espacios de identidad política urbana en la Península Ibérica, siglos XIII-XIV", *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 16 (Alacant, 2009-2010), p. 38-274.

111. Ana MARINKOVIC i Trpimir VEDRIS, *Identity and Alterity in Hagiography and the Cult of Saints*, Croatian Hagiography Society 'Hagiotheca', Zagreb, 2010.

d'etnicitat i de nació,¹¹² en els mecanismes ideològics pels quals el poder s'ostenta i es representa mitjançant formes culturals;¹¹³ o, fins i tot, en apreciar els mecanismes que apropen ideològicament, tot el continent europeu, generant així una unitat sorgida, pròpiament, d'un específic mestissatge.¹¹⁴

Hom pot entendre la construcció social on es desenvoluparà la vida humana a còpia d'aplegar i convertir en memòria comuna diferents "documentos de identidad".¹¹⁵ En definitiva, investigar la història consisteix a posar de manifest els mecanismes emprats, per una determinada societat, en "la construcció de la identitat".¹¹⁶

4. XIV Curs d'Estiu – Reunió Científica Internacional Comtat d'Urgell: Identitats

La intensitat del recorregut conceptual entorn de les identitats incitava a cercar un marc on desenvolupar una reflexió específica i plural. El Curs d'Estiu-Reunió Científica Comtat d'Urgell en semblava l'àmbit adient, atès l'arrelat compromís en el tractament de temes medievals historiogràfics candents. Així fou com el 2009, la XIV edició d'aquestes trobades estivals a Balaguer s'obrí a especialistes reconeguts, provinents d'un ampli ventall de procedència i tradicions de recerca, a fi d'abordar els diferents vessants del prisma de les identitats a l'edat mitjana: el sorgiment de la identitat personal (Higinio Marín); la influència dels noms en la particular assumpció identitària (Igor Filippov); la incidència del gènere (Ana Maria Rodrigues); la construcció d'identitats col·lectives, destacant referents com la llengua (Dick de Boer); la plasmació en la realitat urbana (Giorgio Chittolini), incloent l'específica necessitat de representació i ostentació a través d'expressions festives i cíviques (Paola Ventrone); l'obligada relació entre identitat religiosa i alteritat herètica (Grado G. Merlo); la relació entre l'afermament d'una identitat cristiana i la convivència, sota un signe o un altre, amb les minories inassimilables hebrea i islàmica (John Tolan), a més d'haver de considerar com assumien la respectiva identitat ambdues minories, cadascuna segons el propi context de jerarquització institucional, ja siguin els jueus (Daniele Iancu-Agou) o els musulmans que, alhora, han de justificar específiques estructures de poder polític i social (Gabriel Martínez-Gros). En tots els casos, hi juga un paper important el contrast entre identitats regionals, cosa que hi permet comparar i valorar elements de cohesió ben variats, com es pot apreciar en apropar-se a una regió com Transsilvània, que encabeix diverses identitats que es pretenen conjuntar (Cosmin Popa-Gorjanu), o a una altra com Gal·les, on s'aprecia la capacitat cohesionadora de

112. Philip M. SOERGER, dir., "Nation, Ethnicity and Identity in Medieval and Renaissance", *Studies in Medieval and Renaissance History*, 3th series, 3 (Nova York, 2006), p. 1-307.

113. Jonathan OSMOND, ed., *Power and Culture. Identity, Ideology, Representation*, Edizioni Plus-Edizioni Pisa University Press, Pisa, 2007.

114. Giorgio CRACCO, Jacques LE GOFF, Hagen KELLER, Gherardo ORTALLI, dirs., *Europa in costruzione. La forza delle identità, la ricerca di unità (secoli IX-XIII)*, Società editrice il Mulino, Bolonya, 2006.

115. Mario CARRETERO, *Documentos de identidad. La construcción de la memoria histórica en un mundo global*, Paidós, Buenos Aires, 2007.

116. Josep FONTANA, *La construcció de la identitat. Reflexions sobre el passat i el present*, Editorial Base, Barcelona, 2005.

l'Església a partir de la seva estesa de monestirs sobre el territori (Karen Stöber), i encara a una tercera com el Béarn, on es pot discernir entre les vies de construcció d'identitat medieval i les projeccions efectuades en els segles posteriors (Jean-Pierre Barraqué). No deixa d'haver-hi nombroses i interessades projeccions sobre suposades identitats medievals: es pot apreciar en l'evolució social i conceptual d'un grup dotat de forta càrrega identitària com els mossàrabs (Cyrille Aillet) i també en fenòmens d'elaboració d'identitat destinats a complir funcions de referent social i atractiu socioeconòmic, com fou Sant Jaume de Galícia (Fernando López Alsina). Finalment, l'ús d'una realitat pretesament medieval en els segles posteriors mena a reflexionar sobre la construcció i invenció d'identitats, sovint a fi d'obtenir referents cohesionadors (Martín F. Ríos), sota específiques ideologies polítiques (Agustí Colomines). Tot plegat prengué forma, a l'edat mitjana, sobre uns espais concrets, generant, en el mateix entorn on segles després s'està celebrant el curs d'estiu, un veritable espai de frontera a manera de "confluència d'identitats", cosa que justifica un específic treball de camp, de la mà de Jesús Brufal, a la recerca de les petges materials que permeteren analitzar què fou realment la cruïlla identitària esdevinguda en aquest mateix territori segles enrere.

El present llibre recull els textos de les diferents intervencions, amb lleugeres excepcions (Grado G. Merlo, Fernando López Alsina) que no alteren la vàlua del conjunt. La difusió d'aquest escamparà, ben enriquides, les paraules inicialment pronunciades i debatudes a Balaguer entre l'1 i el 3 de juliol de 2009. Precisament, la riquesa conceptual sorgida de la confrontació de recerques similars provinents de canvis ben diversos no ens ha permès dubtar respecte d'incloure, en la publicació, els cinc debats que seguiren a les sessions: Individu, llengua i alteritat; espai, cultura i religió; persones i territoris; ciutat i ideologia; identitat, gènere i memòria.

Com en altres ocasions, un esperit sensible a l'obertura de noves vies d'apropament a l'edat mitjana, com Julio Valdeón, hauria gaudit del repte organitzatiu que empreniem. Lamentablement, en aquesta ocasió el reconegut historiador castellà ja no ens podria escoltar. Ens havia deixat només uns dies abans d'iniciar-se el curs, el 21 de juny, restant indeleble el record de qui es caracteritzà com un dels més decidits i sincers promotors dels cursos d'estiu-reunió científica comtat d'Urgell, en els quals ja participà el 1999, en el marc de la IV edició, la qual ell encetà dissertant sobre Cultura y poder en la Edad Media¹¹⁷. Serveixin aquestes ratlles per a dedicar-li el nostre més sincer i emocionat record. Tampoc no volem deixar de recordar a Anna Mauri, col·laboradora de diverses activitats del Grup de Recerca Consolidat en Estudis Medievals Espai Poder i Cultura i que participà intensament en la present trobada científica, tal com evidencia aquesta publicació en recollir la seva intervenció en els debats, tot i que molt lamentablement ella no podrà llegir en haver desaparegut prematurament i tràgicament el juliol de 2011 en un accident de trànsit.

117. Julio VALDEÓN, "Cultura y poder en la Edad Media", Cultura i poder, Flocel Sabaté i Joan Farré, eds., Pagès Editors, Lleida, 2002.

